

UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ

DEPARTAMENT DE DIDÀCTICA
DE LES CIÈNCIES SOCIALS

Les fonts primàries a l'ensenyament

*Les relacions entre el món escolar i l'arxiu.
Visió general de Catalunya.*

El cas de Sant Feliu de Guíxols

TESI DOCTORAL

AGOST 2007

Maria CALZADA I OLIVELLA

Dirigeix : GEMMA TRIBÓ I TRAVERIA

SEGONA PART

APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI:

INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA

si desgraciadament, lo malmés lo que s'ha cremat y llensat per ignorancia o be per la malícia de les guerres, no 's pot tornar a la vida, es mort per sempre més, lo que resta, que en molts indrets no és pas poc, tenim una gravíssima obligació de conservarho debem esforçar-nos en estimular a tothom a una profunda reverencia als arxius y una forta aficció a escorcollarlos y trauren lo profit que la ciencia y la patria reclamen.

LOS ARXIUS PARROQUIALS
article de JOAN ABRIL

TORTOSA, 15 DE DESEMBRE DE 1908
LA VEU DE LA COMARCA, nº 240.

Capítol IV Els Serveis didàctics als arxius de la Unió Europea. Tres casos :

França, Itàlia, Estat Espanyol

Per tal de conèixer les relacions arxiu-ensenyament a l'àmbit català, calia donar una visió més genèrica del context i per tan, veure quina era la situació en àmbits propers al nostre. Per això s'ha escollit tres casos en l'àmbit geogràfic i de cultura romànica : França, Itàlia i Estat Espanyol.

En els tres sistemes, són presents tres grans etapes educatives, que correspondrien a la primera infantesa, l'ensenyament primari, el secundari i el superior. Aquí, però, tan el sistema italià com el de l' Estat Espanyol, tenen en compte el que seria la primera infantesa, de 3 a 6 anys, amb l' educació infantil o Scuola della infanzia, i el que és l'entrada a l'educació primària, dita Scuola elementare o ensenyament primari. El sistema francès, no distingeix aquests matisos i es presenta en una única gran etapa dels 3 als 12 anys.

L'edat d'entrada a l'ensenyament secundari, és una altra de les diferències que es pot observar. En aquest cas, mentre que el sistema adoptat per l' Estat Francès i l' Espanyol, es dona als 12 anys, a Itàlia, la secundària comença als 11 anys.

Els darrers cursos de la secundària i l'accés a la universitat, són molt semblants als tres sistemes, tot i que al Francès i a l' Espanyol, fan una distinció molt marcada entre la secundària obligatòria i el Lycée, per una banda, i els Batxillerats, per l'altra.

L' entrada a la universitat, si bé que amb mecanismes diferents, es regula en els tres sistemes a través de proves específiques, que en alguns casos necessiten preparació de cursos sencers i d'altres són continuïtat de l' Institut/ Lycée/ Licei : Esame di maturità, a Itàlia, Baccalauréat, a França, i Proves d' accés a la Universitat, les PPAU, al nostre sistema.

Segona Part :
 APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA
 Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

Per poder establir descripcions comparatives i fer una composició general del panorama més proper, establim a continuació un quadre comparatiu del sistemes educatius als tres àmbits, que ens permetrà després, entendre i relacionar quina és la relació a cada cas de l'arxiu i el món acadèmic.

	Sistema Educatiu Italià	Sistema Educatiu Francès	Sistema Educatiu Estat Espanyol
3-6	Scuola della infanzia	École	Educació Infantil
6-10	Scuola elementare (5 cursos)		Ensenyament primari
11	Scuola Media		College Secundària Obligatòria
12	o	Ensenyament Secundari	
13	Secondaria Primo Grado	Obligatori	
14	Scuola Secondaria di 2n	2n cicle	
15	Grado	Lycée	
16	Superiore		Batxillerat
17	Licei Umanístico		
18	Instituti		
ESAME DI MATTURITTÀ		BACCALAURÉAT	PPAU

1. França

1.1 Ús escolar del document

Segons J. Leduc¹ l'existència dels serveis didàctics als arxius francesos és la darrera part d'un procés que s'ha anat gestant al llarg dels anys relacionat amb la concepció del patrimoni per part de l'imaginari col·lectiu, herència de la Revolució Francesa, de l'ensenyament de la història i de la importància pel que fa a l'ús escolar del documents. Aquest darrer queda reflectit en els textos oficials que ja des 1890 pregonen l'ús del document en l'ensenyament secundari. Seguint un recorregut cronològic, i des de 1890 fins a l'actualitat, a les instruccions ordinàries (O.I.) del Ministeri d'Ensenyament francès, referides a aquest punt tindrien la següent evolució:

Les INSTRUCCIONS ORDINÀRIES de 1890 : l'ús del document no es clarament indicat, apareix en una frase titulada : “ el mètode pintoresc”. Explicita que els documents ajuden al context – posada en escena de l'explicació – i a la descripció.

Es proposa el mètode : el professor parla; els documents il·lustren i serveixen per enriquir el discurs, aclarir els fets, fer-los comprendre. La seva funció és ajudar als alumnes a representar-se el passat.

Les INSTRUCCIONS ORDINÀRIES de 1925 “*Principis i procediments pedagògics per l'ensenyament de la història i la geografia*”, recomanen al professorat utilitzar cartes, vistes, reproduccions, documents concrets diversos. El mètode –maïeutique – és viu, i pretén acostumar l'alumnat a reflexionar i desenvolupar el sentit de l'observació i l'esperit crític. Apareix un intent de mètode inductiu, en el qual i per primer cop, el document ha de ser usat també per l'alumnat.

¹ J. LEDUC; V. MARCOS-ALVAREZ i J. Le PELLEC « Les historiens et les sources » a *Construire l'histoire*, CRDP Midi-Pyrénées : Bertrand-Lacoste, 1994. Collections Didactiques

Aquest canvi comporta també que l'ensenyament deixa de ser llibresc i l'aprenentatge ve per realitats, i no per paraules, és a dir : el document, és un objecte d'estudi concret, davant l'abstracció que poden significar els mots.

Les INSTRUCCIONS ORDINÀRIES de 1938 reflecteixen el mateix esperit. El document, ajuda al professorat a fer viu el seu discurs: auxiliar pedagògic del professor, treu l'alumnat del rol passiu per passar-lo a l'actiu.

Les INSTRUCCIONS ORDINÀRIES del 1954. Aquestes seran les primeres que fan atenció particular al tema amb el paràgraf : “ *L'ús dels documents*”. Aquí hi recomanen activitats procedimentals com el comentari de text, eina per fer brollar els fets essencials i descobrir les relacions.

Aquest treball segueix la metodologia inductiva i potencia un cert isomorfisme entre l'elaboració del saber de la ciència històrica i la construcció del saber pels alumnes.

Els mètodes d'estudi dels documents, portaran a veure'ls com la prova de la veritat i, a la vegada, descobriran que la interpretació evoluciona segons es vagi ampliant el nombre de documents.

A les INSTRUCCIONS ORDINÀRIES de 1957, apareix per primera vegada la definició de document :

“ S'entén tota obra humana : monument, útil, escrit, inscripció, obra d'art, segell, moneda, roba, objecte moble, etc. que constitueix a la vegada un element concret del passat i un mitjà eficaç de fer-la reviure. A manca del document real, sovint inaccessible, és possible i indispensable de recórrer al document figurat. Des del punt

de vista pedagògic el document ja sigui sol o associat als altres, pot ser el punt de partida d'una lliçó o pot suplir una manca de verificació i esdevenir la il·lustració d'una exposició magistral “

Tot i l'avenç, la definició encara conserva la utilització tradicional – il·lustració, etc. – ; però s'intueix una nova funció : punt de partida al discurs.

No serà fins al 1962 que s'apel·la a la utilització pedagògica del document i apareixerà la idea de manipulació dels documents posant en joc l'esperit crític. Malgrat tot, no indica amb quins processos, mètodes, ...

“ Crida a la documentació, no només com a prova, sinó com a punt de partida, com mitjà d'exposar l'esperit crític “ (*Méthodes*, 23/ 6/62)

Les instruccions ordinàries de 1977 recomanen mètodes actius i l'ensenyament concret a partir de documents així com la importància dels estudis locals.

Les instruccions ordinàries de 1981 insisteixen en el paper de suport de treball als alumnes. Els documents són punt de partida i la reflexió la força principal de la pedagogia. Es parla clarament de la necessitat del treball amb del mètode inductiu i de l'abandó dels mètodes tradicionals basats en l'erudició i l'enciclopedisme.

Al 1985 es dona un pas més en la consideració del document i les seves tipologies : diaris, cançons, dibuixos, caricatures, fotografies. Pel que fa a aspectes metodològics, queda pautat el procés de treball per cursos. L'alumnat de 6è i 5è ha d'analitzar els documents; observació i descripció. El de 3er ha de ser capaç de presentar un document històric.

Les Instruccions Ordinàries referides a l'ensenyament secundari - Lycées - presenten l'estudi del document com una iniciació als mètodes de la història :

“és el mitjà privilegiat posant l' alumnat davant de la matèria primera del saber històric “

Des del curs 2001-2002, els alumnes de 2n College i 2n Lycée han de presentar un treball personal o de grup on s'aconsella la utilització d'arxius. Hem passat de la senzilla il·lustració de la Història de França a una reconsideració de la història regional. Ja no és un fragment, sinó una contribució específica.

1. 2 Orígens històrics

La implantació dels Serveis Educatius als Arxius francesos apareix fruit de la consideració del valor del document com a suport pel professorat. La referència ve de les Instruccions Ordinàries de 1938, que es veuen estroncades per la 2ª Guerra Mundial i no s'apliquen de fet fins al 1950.

És, doncs, a partir de 1950 que s'inicia la creació del primer Servei Educatiu que impulsa el director dels serveis d'Arxius de Puy-de-Dôme, ubicats a Clermont Ferrand, Seve, recolzat pel llavors Director general des Arxius Nacionals de França Charles BRAIBANT.

“ La creació dels Serveis Educatius respon als desitjos del nostre Servei i al dels ensenyants pels quals “ la història no pot ser ensenyada sense documents “, Troux ².

² Albert TROUX, historiador i inspector general d'instrucció pública de l'Estat Francès. Autor de nombrosa bibliografia. Citat per Pilar SERRA NAVARRO. *Los archivos y el acceso a la documentación*. Madrid : Ministerio de Cultura. Dirección General del Patrimonio Artístico, Archivos y Museos, Subdirección General de Archivos, 1980; Pàg. 91 -92

La implantació dels Serveis Educatius serà de forma gradual, i el procés acabarà el 1980, any en que cada Arxiu Departamental té el seu Servei educatiu. Administrativament comencen formant part del Ministeri d' Educació Nacional, per passar més tard a dependre del ministeri de Cultura.

1.3 Els serveis . Organització institucional del servei

Els serveis didàctics dels arxius departamentals francesos neixen de la situació de col·laboració entre dos ministeris : ensenyament i cultura. Ensenyament paga el personal i cultura ofereix el lloc, la base científica i l'assessorament.

Els arxius que s'han observat pertanyen al grup dels anomenats departamentals. Donada l'estructura administrativa de l'estat francès, la organització sol ser molt jeràrquica i és per això que la observació feta en dos departaments és extrapol·lable a la resta.

Aquesta observació dóna peu a comentar les relacions entre els arxius departamentals i altres àmbits de cultura : els Arxius Nacionals Francesos i els Rectorats, direcció de tots els serveis de l'ensenyament d'una regió de França i equivaldrien a la Direcció General d'Educació a casa nostra.

Els Arxius Nacionals proposen cada any temes d'investigació i exposicions itinerants. Aconsellen sobre la forma de suports pedagògic i donen orientacions generals del treball de l'any. Concretant aquesta participació, trobem diversitat de situacions :

- dossiers elaborats seguint les propostes dels Arxius Nacionals, grans temes nacionals com l' any del bicentenari de la Revolució - amb una exposició itinerant - ; altres temes generals, que cada servei treballarà amb la seva especificitat : treball dels infants, vida quotidiana a l'Antic Règim;

- creació de “maletes” d'arxius amb facsímils de documents i diapositives sobre temes concrets, en règim de préstec ;
- creació de “arxiubus” per donar a conèixer els arxius als pobles més allunyats.

Pel que fa amb la relació amb els Rectorats, les activitats educatives dels arxius formen part de la xarxa d'activitats culturals que organitzen. En aquestes activitats hi participen especialistes com ara directors de museu, professors d'universitats, artistes, etc. La majoria d'activitats es centren en classes denominades classes patrimoni, amb projectes culturals diversos, de cinema o circ.

L'objectiu inicial de les activitats que l'arxiu organitza pel públic escolar és il·lustrar les classes d'història, tot i que hi ha casos diversos de treball d'altres matèries, com és el cas del l' Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals, a Perpinyà, on s'ha dut a terme un treball des de l'àrea de Matemàtiques, en base a dades estadístiques combinades amb temes històrics.

Les infraestructures materials són un aspecte important a considerar a l'hora de l'organització, donat que la ubicació dels Arxius Departamentals – grans edificis – sol ser en espais allunyats del *centre ville* i per tant, cal superar des d'un principi les dificultats que presenten els desplaçaments de l'alumnat. Pel que fa al servei educatiu dels departamentals es concreten en dos espais : l'espai per les exposicions i la sala de treball per al propi alumnat. Els serveis han de ser presentats en un ambient que només es troba en una exposició o al propi arxiu.

La previsió és que cada arxiu tingui dues sales : una per exposicions i l'altra per conferències o activitats de l'alumnat.

En el cas concret de Perpinyà, la solució ha estat en una sala gran amb la disposició central de cortines que segons es vulgui, poden crear dos espais.

Pel que fa a la provisió de personal i organització dels servei, en un principi s'organitzà a partir de poder disposar d'un professional de primària, que ben aviat va passar a ser professorat d' institut, que acollís i mostrés les col·leccions. És la figura del professorat *détaché*³. La designació d'aquesta persona corre a càrrec del rectorat que és qui distribueix un contingent d'hores que aquesta persona dedicarà al servei de l'arxiu, en combinació amb el treball de classe al centre d'ensenyament. La norma no és fixa, per posar dos exemples, al departament Champagne-Ardenes, és de quatre hores setmanals, mentre que al de Pirineus Orientals és de sis hores també setmanals. Tot depèn de les disponibilitats de recursos humans del rectorat.

A més, aquest professorat rep el suport de tècnics de l'arxiu. En primer lloc, de la persona que és la responsable del servei didàctic. La col·laboració és molt estreta, però mantenint cadascun el seu àmbit : l'arxiu i la didàctica. La tria de mètodes ve de part sempre de la docència. Seguidament, rep el suport de personal diferent, segons les necessitats que generi l'activitat que es prepara . Així doncs, l'equip de treball d'un servei pedagògic standard pot estar format per :

³ La figura de l'ensenyant que comparteix dedicació docent entre l'arxiu i un centre d'ensenyament es pot anomenar de manera indistinta com a *détaché*, destacat, deslligat, que surt del centre docent, o bé *attachée*, adjunt, lligat a l'arxiu.

1 fotògraf – per les exposicions : Joel Ruíz -

1 magasinier

1 employe – en aquest cas la Responsable del Servei Educatiu Anike Xela -

1 professor détachée

Arxiu Departamental Pirineus Orientals – Catalunya Nord - Perpinyà -

Des de l'arxiu directament es preparen dues activitats. La denominada *accueil*, és a dir la visita inicial a l'Arxiu i les exposicions. La visita se sol fer mentre hi ha una altra activitat i en grups molt petits. Ho fa la responsable del Servei Pedagògic.

Les exposicions són anuals, preparades per l'arxiu però amb la intervenció directa del professorat *détaché*, ja des de l'inici amb la tria del tema. Aquesta tria ve motivada per la relació que aquesta persona manté amb la comunitat educativa.

Un altre protocol de tria és el que ve des del Consell General, que indica possibles temes a treballar – un centenari, una efemèrides que cal celebrar, generalment per suggeriment ja explicat dels Arxius Nacionals –. Aquesta dualitat pot desembocar en la creació i explotació didàctica de dues exposicions en un mateix any escolar. El muntatge de l'exposició la fa la responsable del servei. Fins fa pocs cursos, el procés seguit era el següent : s'elaborava el discurs de l'exposició i es dividia en apartats que venien distingits per títols i colors diferents. Cada apartat en diversos capítols. I cada capítol significava la creació d'un plafó. A cada plafó a banda del text, s'hi reproduïen materials diversos, ja fossin reproducció de fonts primàries o elaborades - documents, gràfics, fotografies, esquemes mapes conceptuals, etc. Pel muntatge de l'exposició es creava un plafó inicial a cadascun dels apartats. I es

Segona Part :
APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA
Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

muntava en plafons de 1 metre per 90 cm, sobre suport de fullola folrat amb moqueta, canya, paper, etc., segons el tema de l'exposició.

Posteriorment i amb la incorporació de les TIC, - tecnologies de la informàtica i la comunicació - el procés inicial ha sofert algunes variacions amb el pas del temps. La primera va ser el canvi en els suports : es va passar de plafons – més pesants i que necessiten més espai per guardar-los – a fer reproduccions fotogràfiques dels plafons, que queden convertits en pòster, suport paper plastificat, que s'enrotllen i són molt més fàcils de transportar i emmagatzemar.

Actualment, el procés ha canviat del tot. La persona responsable del servei fa la recerca de material, l'escanejat i l'edició informàtica de cadascun dels panells que en formen part. Es grava en CD i es porta a la impremta perquè s'editin en suport pòster. El conjunt de pòsters es col·loquen a la sala de l'arxiu damunt un suports expositors d'engraellats metàl·lics .

Segona Part :
APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA
Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

Vista de la sala pedagògica. La creació dels dos espais i l'exposició.

De manera paral·lela es creen guies didàctiques pel professorat, un qüestionari per l'alumnat i reproduccions dels documents en carpetes, les anomenades *pochettes*. Actualment es publica un llibre de l'exposició, amb la investigació i il·lustrat a partir dels pòsters perquè tingui una més gran difusió. Aquest model és el que segueixen actualment a l'Arxiu Departamental amb seu a Perpinyà. Sempre amb permís del Consell General, se'n fa difusió telemàtica a través de la xarxa, i per intranet : archives@cg66.fr.

Pel cas de les exposicions de Perpinyà que ja han tingut la seva vigència a l'arxiu, s'està seguint un procés d'informatització del material en CD. Això permet que segueixin essent visibles i itinerants. Amb la creació del llistat o catàleg, passen al règim de préstec a institucions culturals i educatives de tot el departament : escoles, instituts (Lycée), Ajuntaments, etc. Per accedir al servei de préstec cal omplir una fitxa anomenada *attestation d'emprunt* que conté les dades de la institució, les d' una persona responsable i les dates de préstec de l'exposició.

L'organització i edició de les exposicions i el seu objectiu d'explotació didàctica adreçat a la població escolar, genera també publicacions. L'aspecte de publicacions és un capítol que cada arxiu gestiona de manera independent, amb les indicacions provinents dels Arxius Nacionals i fent ús dels recursos assignats, procedents d'ajudes de consells generals, entitats polítiques i institucionals, semblant als Consells Comarcals de la Generalitat

Des d'un principi i durant molt de temps, el format d'aquestes publicacions va ser reproduccions de diapositives, i en la majoria dels Arxius Departamentals, els recursos didàctics editats eren *pochettes* ja comentades. Una altra variant era la creació d'un petit dossier per cada exposició, que incloïa un comentari i un qüestionari per l'alumnat. Darrerament, molts d'aquests materials s'estan informatitzant i es presenten en suport Web. Pel que fa al cas de l'arxiu de Perpinyà, es va prendre la decisió de deixar d'editar les *pochettes* i donar sortida a les exposicions i els materials que les incloïen a través de publicacions en format de llibres, per tal que la seva difusió arribés a una capa més gran de la població.

Les institucions responsables de les publicacions són biblioteques pedagògiques, centres de recursos i cases editores.

Segona Part :
 APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA
 Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

ARXIUS DÉPARTAMENTALS PIRINEUS-ROSSELLÓ – CATALUNYA NORD- PERPINYÀ.

QUADRE DE LES EXPOSICIONS REALITZADES

any	Títol de l'Exposició	Guia	qüestionari pedagògic	préstec
1979	Une communauté en Roussillon	X		no
1985	Les routes en Roussillon (XVII/ XIX)	X		no
1986	Le thermalisme dans les Pyrenees-orientales (des origines a la veielle de Première Guerre mondiale)	X		no
1987	1914-1918 La Grande Guerre et le Roussillon	X		si
1987	Guerre 1914-1918. 1917. Arrivee des americains en France	X		
1989	L'agriculture en Roussillon à la fin de l'Ancien régime	X		
1989	Guerre et revolutions en Roussillon 1793-1795	X		si
1990	L'aiguat d'octobre 1940 en Catalogne nord : 50 ans passés	X		si
1993	Rendre la justice en Roussillon sous l'Ancien Régim	X		si
1995	Frontière et contrebande en Roussillon au XIXe siècle	X		no
1996	Le Canigou 1896-1996	X	X	si
1998	La forêt en Roussillon au XVIIIè siècle	X	X	si
1998	La justice en Roussillon. Du traité des Pyrénées à la Révolution Française (1659 -1789)		X	no

Les activitats preparatòries dutes a terme pel professorat abans de l'anada a l'arxiu, són de caire pedagògic i organitzatiu. Des de l'Arxiu, cal contactar amb col·laboradors, proposar accions, rebre alumnes, proposar horaris de visita i activitats, rebre l'alumnat, i organitzar els tallers, que inclouen entre d'altres activitats, la descoberta de documents.

Inicialment, des del punt de vista pedagògic, el professorat prepara la metodologia a emprar – sempre integrada en els programes d'ensenyament - i els criteris que dirigiran el tema. A partir d'aquest projecte, es posen en contacte amb l'arxiu que els proporcionarà els documents perquè els ensenyants en preparin l'aplicació didàctica.

Tot seguit s'organitza una reunió del professorat que treballa a diversos Serveis Didàctics. En aquesta reunió s'escullen un màxim de 4/5 documents d'interès històric i pedagògic, local o general i es fa la presentació, transcripció i comentari pedagògic adequat als programes - equivalents a ESO i Batxillerat -. Seguidament s'edita el dossier.

Per accedir al treball de l'Arxiu, s'ha de demanar amb antelació i s'omple una *FICHE DE RÉSERVATION* per l'accés del grup classe. Els Serveis didàctics dels Arxius francesos, prioritzen el treball a l'arxiu amb grups escolars a partir de 12 anys. La perllongació de l'escolaritat augmenta l'efectiu d'alumnes susceptibles d'entrar a la clientela dels Arxius.

La metodologia de treball que té per protagonista el document, es porta a través de tres fases : l'exposició, la conferència i el treball amb el document.

L'exposició afavoreix la presentació del document i assegura la seva protecció. El recorregut es fa en grups de 12 a 15 alumnes. Es pot iniciar amb una explicació acompanyada de la projecció dels principals documents que es puguin desxifrar a la pissarra o a la pantalla.

El que es coneix com a *conferència* és un treball en petits grups sobre la documentació i el dossier preparat, generalment, per fotocòpies. És llegeix la informació de manera simultània entre professorat i alumnat . El procés és bo, però lent.

La darrera fase és el treball amb el document, que n'anomenen la *manipulació*. Els responsables reconeixen que és el mètode més actiu. Cada alumne rep un document i anota les observacions demanades. Cal que abans tinguin accés a d'altres informacions de context general per una bona visió de conjunt.

La metodologia emprada concretament a l'arxiu de Perpinyà se centra en el treball a partir de la visita a l'exposició que hi ha muntada i la posterior resolució del qüestionari ja preparat, per acabar amb activitats sobre documents que el professorat ha demanat a la bestreta .

Per acabar, un bon exemple de la direcció d'una recerca i publicació sobre com integrar l'estudi dels arxius de forma normal a classe, el trobem en la seqüenciació que segueix .

L'activitat s'inicia amb l'observació, lectura i anàlisi directa de documents. En aquest cas la base es troba en la utilització de la metodologia pròpia de l'historiador : anàlisi crítica externa i interna, per comprendre que la història no és un contingut tancat sinó en constant remodelació. A partir d'aquí, l'objectiu es troba en la presa de consciència de què és construir el coneixement històric : a través de l'estudi de documents i el fet d'evidenciar les relacions que s' estableixen .

Conclusions

La relació arxiu-ensenyaments a l'Estat Francès, presenta unes característiques específiques pròpies que es poden resumir en les següents conclusions :

- es tracta d'un sistema consolidat i amb una llarga experiència en el temps
- l'organització i estructura és molt jeràrquica i assegura que es porti a terme en tota la xarxa arxivística del territori
- a banda de les activitats o temes comuns d'obligat compliment, les autònomes de cadascun dels arxius són intercanviables entre ells
- el muntatge dels temes i de les exposicions, permet recuperar-les en qualsevol moment.
- El sistema permet i anima a la participació d'entitats i associacions
- la rigidesa i jerarquització, que assegura que el sistema arribi a tothom, per altra banda talla les iniciatives personals
- les activitats de l'alumnat són sempre de reconeixement i de treball amb la documentació per resoldre qüestions o activitats plantejades, a través de les exposicions o de les carpetes. No es dona un treball final d'investigació on alumnat arribi a crear coneixement o editi treballs monogràfics.
- l'arxiu, tot i apropar-se a la ciutadania, queda encara llunyà i és menys visible que el que podria ser el treball dels municipals.

2. El cas italià. Els arxius a l'EMILIA-ROMAGNA

Totes les informacions que apareixen en aquest capítol, són extretes a partir de l'estada a la Universitat de Bologna al març de 2003. La recerca va ser supervisada per la directora de la tesi en col·laboració i assessorament del professor Ivo Mattozzi , docent i investigador de “ Metodologia i didàctica de la història “ a la Università degli Studi di Bologna. Les experiències que es descriuen, tenen dos orígens clars; unes són fruit de la observació directa i entrevistes fetes a diversos arxius de la província d' Emilia-Romagna, concretament dels arxius de Mòdena, Ímola i Bologna, nucli principal de la investigació i pràctica de la didàctica de l'arxiu ; altres, les de tipus més general i que afecten a diversos àmbits del país, són a partir de fonts escrites i contactes a la xarxa. Els serveis didàctics que es visitaren foren els de l'Archivio Comunale di Mòdena, de l'Archivio-Biblioteca a Ímola i el de l'Archivio Statale di Bologna.

2.1 Temes introductoris : Institucions que treballen en la didàctica de la història.
Università degli Studi di Bologna . Grup Archilab. Congressos. Revista CLIO

La temàtica sobre la millora del coneixement històric i el seu ensenyament seguint el mètode científic – treball amb les fonts – és un aspecte en el qual s'hi treballa des de fa temps des de l'àmbit acadèmic. És així com apareixen nuclis d'investigació i acció – reflexió i treball – a l'entorn de l'ensenyament de la història a

través del mètode científic. Entre ells, el nucli de la Universitat de Bologna, la formació del grup Archilab i l'edició de la revista CLIO.⁴

El nucli de la Universitat de Bologna treballa amb estudiants d'història, en dues vessants: la formació històrica integral. És a dir, l'alumnat rep els coneixements històrics, però cal que treballi en el mètode científic. És a dir, a la vegada es treballa continguts i didàctica de la història. L'alumnat integra en la mateixa matèria els elements essencials de la didàctica.⁵

Archilab, és una associació de recerca arxivística oberta a totes les institucions, particulars i professionals. Fou constituïda de manera oficial a Florència, al 1999, encara que portava ja una trajectòria de treball d'anys. Té com a objectius la promoció de publicacions, intercanvi d'informació i experiències, contribuir a la orientació, a la recerca en el camp pràctic de manera molt particular en la didàctica. Organitza manifestacions pel coneixement, l'intercanvi i la formació i cursos i jornades. De la seva implicació en la didàctica en destaca la publicació de diversos títols; els "Convenios" o Jornades de treball entorn la didàctica de l'arxiu que s'han succeït des de 1984 a diverses ciutats italianes – Ancona, Bologna, Catalnissetta, Régio–Emilia, Módena, Capri, Catània - ; i les mostres o presentacions.⁶

L' associació CLIO 92, grup de recerca sobre l'ensenyament de la història neix de la voluntat col·lectiva de docents universitaris i d'ensenyament secundari de vetllar

⁴ Clio a la mitologia grega, musa de la Història, filla d'Apol·lo, déu de les Arts

⁵ No només surten "laureats" – llicenciats – sino que coneixen a fons el mètode científic per la renovació de la didàctica. Deixen de ser " bustos parlantes ".

⁶ Interessant la presentació del volum " L'archivio spiegato ai ragazzi " a la sala Bibliostar de Milano, els dies 17 i 18 de març 2005

per la realització de trobades amb l'objectiu de col·laborar en la formació de grups d'ensenyants d'història dels instituts professionals de l'estat. Tot des de l'avantatge de la innovació i l'experimentació. El tipus de treball fou el de seminari cooperatiu i gran part dels qui participaven, s'adherien a les propostes d'experimentar una mediació didàctica nova i un nou material per l'ensenyament de la història. Amb el temps, el grup s'amplia a docents de l'escola elemental que tenen com a objectiu el desenvolupament de les competències cognitives mitjançant processos d'aprenentatge de coneixement històric.

Clio, en el moment de la formulació es proposa que les experiències i realitzacions en el camp de la didàctica esmentades fins ara, tinguin com a objectiu la millora de la didàctica. Aquesta, serà a través del treball amb el mètode científic i la consegüent creació de coneixement i tindrà com a resultat, en primer lloc un treball de reflexió i crítica a la situació actual de la didàctica – *com s'ensenyava la història, els materials que s'utilitzen, la crítica oberta a la concepció actual dels llibres de text i a les instruccions ministerials* - per continuar amb l'elaboració de propostes d'acció per la millora de l'aplicació.

2.2 Els arxius italians. Sistema arxivístic. El Servei Pedagògic

El sistema d'arxius públics a Itàlia és fruit del context i esdevenir històric que ha sofert el país. Partint de la base de les ciutats estats, Repúbliques, i el seu moment àlgid en el Renaixement – Florència, Ferrara, Mantua, – i seguint per la posterior unificació d'aquesta organització al segle XIX en la nació Italiana, trobem dos models d'arxiu públic, que, complementaris, no es resten importància l'un a l'altre, sinó que s'alimenten mútuament : són els *archivi comunale* i els *archivi statale*.

Els *archivi comunale*, o arxius municipals són riquíssims pel que fa als seus fons, tan per la varietat, com per l'antiguitat dels documents que es conserven. En el cas concret de Módena, l'arxiu conté documentació des de l'any 1000 i un fons línia de 4 quilòmetres. Aquest factor de tradició arxivística, també es mostra en les ubicacions – antics palaus – on es troben. El criteri que regeix les actuacions urbanístiques a Itàlia, basada en la salvaguarda, protecció i rehabilitació del patrimoni urbanístic i arquitectònic, porta a preservar els nuclis històrics i consegüentment a la remodelació d'antics edificis. És per això que donada la manca d'espai, en alguns arxius es dona una barreja de fons i funcions. En alguns casos, el fons pot compartir espai amb una sala pedagògica,⁷ els despatxos o la resta de serveis; en d'altres, la sala de consulta i treball pot diluir-se en l'edifici de la biblioteca comunal.⁸ En d'altres, el tema de l'espai pot no ser tan problemàtic, donada la ubicació i la funció inicial de l'edifici.⁹ Però sempre parlem de preservar el patrimoni.¹⁰

Pel que fa als serveis didàctics, que en propers apartats es tractarà de manera més detallada, cal dir que tot i que hi ha una manera general de fer, cadascun preserva la seva autonomia d'organització i treball.

L'any 1999 es publica un decret pel qual tots els arxius italians comunals – municipals – han de tenir un servei didàctic. Abans però d'aquesta normativa, ja existien alguns d'aquests serveis, com és el cas de l'Archivio Comunale di Módena.

⁷ Cas de l'arxiu de Módena.

⁸ Cas de l'arxiu d' Imola

⁹ Archivio Statale di Bologna

¹⁰ Potser els polítics i gestors de casa nostra els convindria un curs de consciència patrimonial, que sembla que tenen anestesiada sota els principis del poder immobiliari i del ciment.

Aquest arxiu porta uns trenta anys amb servei didàctic i ha estat el pioner i exemple per iniciar els serveis didàctics en molts d'altres arxius.

Del model que ha significat l'experiència de l'Archivio Comunale di Módena es destaca la importància que es dóna en general en tots els serveis didàctics a la implicació del professorat. És per això que, des de perspectives diferents i actuacions diverses, depenent de cada arxiu en particular, es porta a terme aquest l'objectiu bàsic de col·laboració. Poden ser des de cursos introductoris amb durada d'un curs acadèmic, com en el cas de Módena, o bé per l'establiment de programes més complexos a desenvolupar en terminis més llargs de temps, com a l'archivio comunale d'Ímola - .

Però al capdavant dels serveis didàctics, i qui en realitat dissenya i coordina els programes són els recursos humans del propi Arxiu. Seguint el model de la regió Emilia - Romagna, els serveis didàctics disposen en la figura del tutor, la persona responsable que coordina totes les activitats i és l'enllaç entre l'arxiu i els grups d'escolars. Es tracta d'un nou perfil professional, que actualment no està formalitzat, però que esdevé la clau per les activitats de l'arxiu. En síntesi es tracta d'una persona que reuneix com a característiques el fet de ser tècnic d'arxiu, tenir competència didàctica i experiència en la investigació, anomenat *ricercatore* .

A més d'aquesta organització inicial, cada arxiu desenvolupa una estructura pròpia. La més completa és la de Módena, que fou el primer arxiu a iniciar el servei. Al capdavant, Franca Baldelli qui juntament amb un equip de 8 persones i segons la resposta a les ofertes de treball que el servei didàctic proposa, contracta personal, com a monitoratge extern, per oferir els servei i atendre la demanda.

Per accedir a la tasca de monitoratge cal tenir llicenciatura – *laureati* – en Història o Literatura i trobar-se en procés de cursar estudis d'arxivística.

Les activitats dels serveis didàctics dels arxius treballats - Mòdena, Ímola, Bologna i les experiències amb ensenyants d' Ivo Mattozzi - es podrien classificar en tres models. El més bàsic i generalitzat, el "laboratorio" ; l'experiència de *l'archivio simulatto* i la visita puntual a l'arxiu amb inclusió d'activitats.

Il laboratorio della storia és el model bàsic seguit per la majoria d'arxius i amb el títol resumeix l'activitat principal del servei. Consta de dues parts essencials: el curs amb els professors i el laboratori amb la classe.

El curs amb els professors té una durada de 5 setmanes a 3 hores setmanals. El curs es munta en base a un mapa conceptual buit amb diversos camps corresponents a organització - objectius, temporalització, professorat implicat extern – i a conceptualització – temes a treballar. El professorat anirà omplint en comú, segons les expectatives de treball.

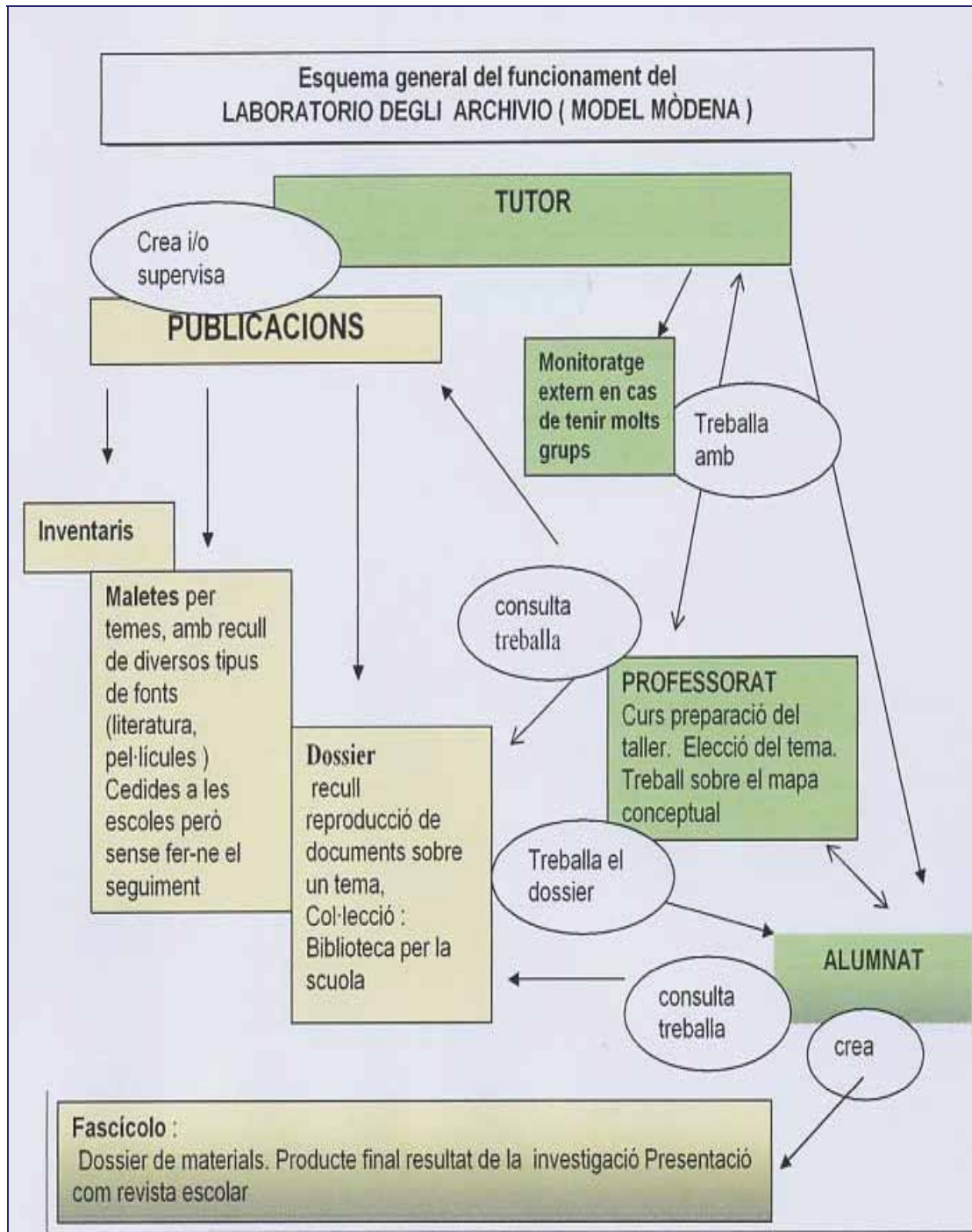
Un cop el mapa conceptual queda definit i consensuat, queda formalitzada la demanda i el personal de l'arxiu iniciaran la recerca dels documents adients pel treball. La segona fase és el *laboratorio*, el treball amb el grup classe, a partir de còpies o facsímils dels documents escrits, gravats i gràfics pels més petits amb formats diversos, còpies soltes o dossiers de selecció de fons. L'alumnat buscarà que el document sempre sigui diferent. També treballen amb la consulta dels inventaris, seguint el mètode de la investigació.

La dinàmica de les sessions es fa a partir de la divisió de la classe en grups i cada grup treballa un aspecte del tema. El treball es força lliure perquè es contempla el fet natural de la possibilitat de l'error. El taller es desenvolupa en 5 sessions : arxiu, escola, arxiu – segons les necessitats – i les dues últimes a l'escola. Totes les sessions son assessorades per la persona que treballa directament amb l'alumnat – tutor o monitor -, tan a l'arxiu com en sessions puntuals al centre educatiu.

El resultat final del laboratori té diversos productes : una representació teatral, una exposició i un *fascicolo*, és a dir, l'edició impresa dels treballs, com una revista escolar monogràfica.

El nombre de laboratoris varia segons els anys, però la mitjana es troba entre els 15 i 20 per curs.

El cost econòmic del laboratori ve cobert per tres parts, l'arxiu, el centre d'ensenyament que hi participa i l'Ajuntament.

Font : Visita a l'Archivio Comunale di Módena. Elaboració personal

L'archivio simulatto és el model didàctic formulat per Scipione Guarracino que reproduïx de manera fidel un arxiu de manera reduïda i per reproducció de fotocòpies, per treballar amb alumnat el mateix procés que es duu a terme en una investigació històrica. Segons el propi Guarracino :

“ el que resultarà serà un model, una reproducció en petit que conservi les connotacions de l'original. (...) Haurà d'haver-hi la possibilitat d'error, d'interpretació precipitada, de lectura enganyadora. La recerca didàctica ha de fer front contínuament a problemes reals de decisió : aquest document em serveix o no ? I l'haig de llegir o no ? ”¹¹

L'experiència s'ha dut a terme de manera parcial a l'arxiu de Modigliano-Vénetto, sota la direcció d' Ivo Mattozzi. Tot i que no se'n pot avaluar els resultats del tot perquè el projecte es va veure aturat per manca de suport econòmic.

La visita a l'arxiu. Aquesta activitat és comuna a tots, encara que amb algunes variants. Durant la visita es treballen aspectes d'arxivística, relacionats amb algun cas d'estudi que es tractat com una investigació. El model més destacat com a original en la seva concepció i posada en pràctica és el que realitza a l'Archivio di statto di Bologna, Diana Tura.

¹¹ Scipione GUARRACINO “Come entrare nei santuari della ricerca” in *Il viaggi di Erodoto*, 1987, n 1 pp.41-42 citat com a Guarracino in Torrissi pàg. 79-80 per Ivo MATTOZZI : “Arxius simulats i didàctica de la recerca històrica” a Gemma TRIBÓ (coord.) *Didàctica amb fonts d'Arxiu. Llibre d'Actes. Primeres Jornades ensenyament – Arxius.* Barcelona : Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona / Grup Arxididàctica, 2002. pàg. 48

L'activitat queda reflectida en l'Annex 1 a aquest capítol, sota el títol de “ ***Il caso Sinari . : Il processo per il presunto avvelenamento della pittrice bolognese Elisabetta Sinari come fonte per la storia sociale e per la storia dell'arte*** “ - El procés d'enverinament de la pintora bolognesa Elisabetta Sinari com a font per la història i per la història de l'art.

Altres models de visita a l'arxiu segueixen aspectes més coneguts i recursos més habituals : visita guiada, passi de video, etc.

L'alumnat que participa en aquestes experiències és divers, des de la primària fins a l' *Scuola Superior*. Tot i que la majoria es podria situar en el període corresponent a la secundària, sobretot amb l'experiència del “laboratorio”, és habitual la visita i el treball a l'arxiu de grups de primària. Les persones responsables d'aquest serveis pedagògics destaquen la idea de la gran motivació d'aquesta franja d'alumnat. Una de les característiques que apareixen en tots els casos, és la producció final, molt característic del treball escolar a Itàlia. Es tracta de recollir el resultat de tota la investigació en una publicació monogràfica elaborada per l'alumnat similar a la revista escolar que es publica en molts centres, l'anomenat “fascicolo”.

Altres materials publicats des de l'arxiu, són de diversa tipologia. Monografies de suport i carpetes amb reproduccions de postals, fotografies i documents gràfics o escrits o en altres suports, anomenades “maletes pedagògiques”.

Conclusions

El cas de la relació arxius-ensenyament a la regió italiana d'Emília Romagna, té una especificitat i unes característiques que podríem resumir en les següents afirmacions:

Segona Part :

APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA

Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

- tenen com a epicentre d'investigació i acció sobre la didàctica de la història, el Departament d'Història de la Universitat de Bologna
- el treball amb fonts primàries té una tradició consolidada a través dels anys
- tot i que no hi ha reconeixement legal explícit, la tasca té un prestigi donada l'experiència
- han elaborat un perfil de persona responsable al capdavant dels serveis didàctics : la figura del "tutor" - monitor
- han aconseguit la implicació personal de sectors del professorat mitjançant cursos específics relacionats directament i indirectament amb l'activitat de l'alumnat
- treballen sobre un model d'investigació, més que de constatació de fets
- aquest model els porta a primar la metodologia abans que l'edició de materials o carpetes d'exercicis
- seguint la tradició pedagògica i el model d'investigació, l'objectiu final del treball és la construcció de coneixement reflectida en el treball de l'alumnat i la publicació dels *fascícolos*.

**ANNEX 1 : ACTIVITAT A L'ARXIU :
 INFORME de l'activitat didàctica “ Il caso Sirani”**

ARCHIVIO DI STATO DI BOLOGNA, el 20 de març del 2003

DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVITAT DIDÀCTICA

Alumnat : 12 anys. Scuola “Leonardo da Vinci di Bologna “

Grup classe : 20 alumnes

Espai utilitzat : Aula didàctica

Temps : 2 hores i un quart

Materials : fotocòpies de documents notarials i processals; inventaris ; documents originals; reproduccions de diapositives.

Condueixen l'activitat : Dttssa. Diana Tura e Dtt. Massimo Giansante - arxiviers, responsables del servei didàctic.

Tema : ***IL CASO SIRANI : Il processo per il presunto avvelenamento della pittrice bolognese come fonte per la storia sociale e per la storia dell'arte .***

Recorregut arxivístic per la vida de la pintora bolonyesa Elisabetta Sirani, morta als 26 anys. Els pares sospiten enverinament i s'inicien dos processos : l'autopsia i un procés judicial.

1ª PART : presentació de l'arxiu i de l'activitat que hi faran. Breu biografia contextual del personatge a estudiar .

Dinàmica : Reflexió sobre la guerra que ha començat aquesta nit.¹² Presentació de l'arxiu : què és, què guarda, creació d'un document, finalitats.

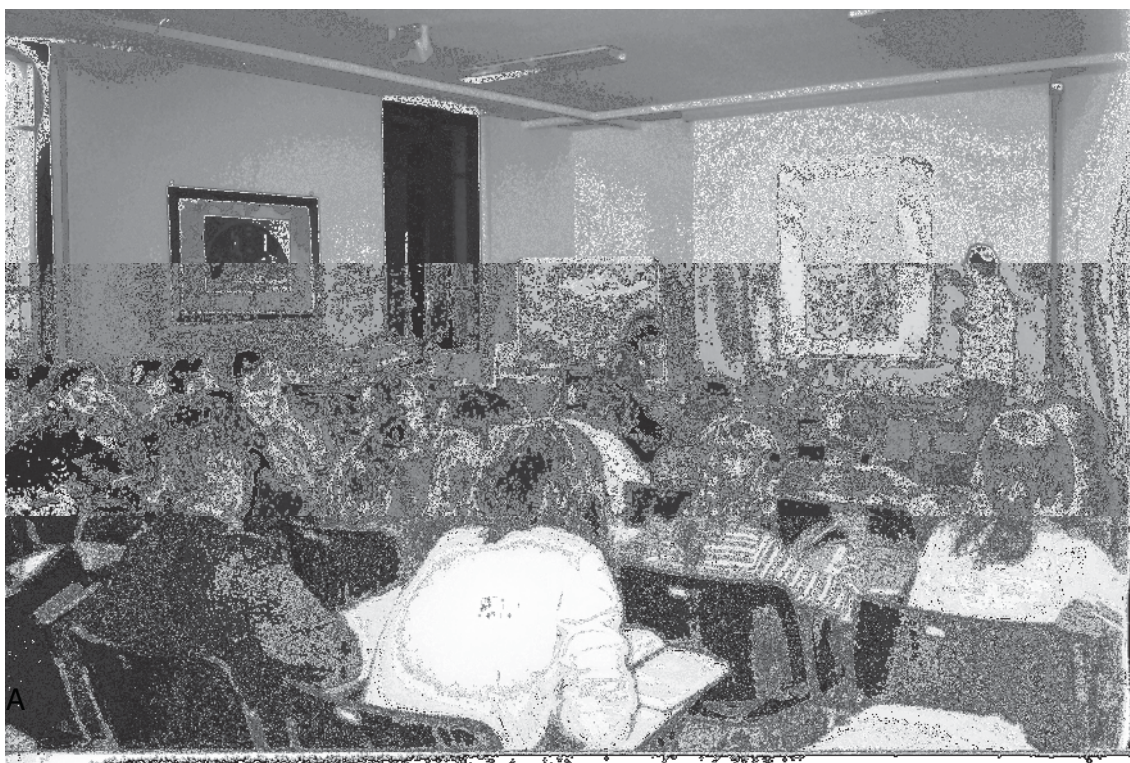
Presentació del tema : Il caso Sirani. Breu explicació de context històric-biogràfic de la pintora.

¹² Es tracta de la invasió dels Estats Units a l'Irak, sota la presidència de G. Bush. Març 2003

2ª PART : Anàlisi de les obres de E. Sirani a través d'un pas de diapositives

Dinàmica. La dinàmica és la següent, Massimo Giasante fa un recorregut per les obres de Sirani, introduint elements de context, cultura, art i anàlisi de les obres – tema, composició, cromatisme, elements característics de la seva pintura, etc -. Després de cada obra, fa esment del catàleg que ella havia escrit i diu : què ens diu l'Elisabetta d'això ? Aleshores la Diana Tura llegeix el fragment del manuscrit referit a l'obra que s'acaba d'explicar.

Aquesta dinàmica té un petit efecte de dramaturgia, perquè canvien la veu – el Massimo és el present, i la Diana, fa com si fos la Sirani, en un ambient en penombra, i per tant, una semi- teatralització,. – tal com veieu a la fotografia _

Aspecte de la sala pedagògica de l'Archivio di Stato di Bologna durant la projecció de les obres d'Elisabetta Sirani i la lectura – representació del Catàleg escrit per la pròpia E. Sirani -.

3ª Part : Treball amb fonts notarial

Dinàmica : explicació dels arxivers que es van tornant, buscant la complicitat dels alumnes, amb preguntes per fer una mica de conversa.

Tema : a partir del coneixement de l'encàrrec del quadre, i la seva compra-venda, explicaran què són els Fons Notarials : – Qui els crea; perquè; quines informacions o quines respostes ens pot donar un fons notarial. El tema de la compra-venda dels quadres i la història de la propietat del quadre. Mostren documents notarial.

Els tutors de l'Archivio Statale di Bologna, Massimo Giasante i Diana Tura, durant la sessió amb l'alumnat de l'escola Leonardo da Vinci de Bologna.

Fonts jurídiques. El procés

Mostra de documents originals

Dinàmica : relat dels tutors amb il·lustració del que es va explicant amb la còpia dels documents que han facilitat a l'alumnat.

Inicia el tema fent **hipòtesis** sobre la mort – encara que mai utilitza la paraula hipòtesi – i la possibilitat que a la documentació de l'arxiu hi hagi respostes.

Parla de la documentació de l'arxiu, la necessitat de l'ordre i la creació de **l'inventari**. Fa consultar l'inventari i els nanos trobaran l'any 1665 com hi ha esmentat “ caso Sirani “. La documentació es troba “casualment damunt la taula “.

Trobaran que davant la mort de la filla i la ràpida transformació del cos el pare fa fer una autòpsia i posteriorment una denúncia acusant a una criada.

D'aquests dos fets sorgirà les **fonts** , de les quals en llegiran fragments i comentaran :

informe de l'autòpsia

documentació relativa al procés – denúncia, interrogatoris, informes dels advocats, sentència.

Per concloure : les **finalitats de l'estudi d'aquesta documentació** : història de la medicina, història de la jurisprudència. A més de les obres i el catàleg que deixa la Sirani, importants per la història de l'art i de la societat bolognesa del segle XVII.

COMIAT : referències a l'atenció demostrada per l'alumnat i per acabar els convidaven a veure un gravat de la Festa de la Porchetta, típic de Bologna i a signar al llibre de l'arxiu.

VALORACIÓ :

- segueix els passos de la investigació
- la motivació està ben buscada amb el passi de diapositives
- l'alumnat té un paper pràcticament passiu, amb poques intervencions
- l'activitat es fa llarga per ser en una sola sessió.

3. Els Arxius a l'estat Espanyol. Experiències diverses

3.1 L'organització general d'Arxius a l'Estat espanyol

L'organització arxivística de l'Estat espanyol, queda subordinada al sistema autonòmic de l'Estat. Els arxius que depenen directament del Ministerio de Cultura, són els anomenats Archivos Estatales. Aquest, estan integrats per tres tipus d'arxiu : els dits Generals de l'Estat, els Regionals i els Provincials. Aquests darrers, organitzen el territori i segueixen unes pautes generals de treball, tot i que en alguns aspectes, tenen autonomia pròpia. Queden exclosos d'aquesta organització, els territoris d' Euskadi, Navarra i Catalunya. A banda, existeixen els Arxius Municipals que tenen organització pròpia i depenen de l'Ajuntament que els ha creat.

Paral·lelament existeix una associació en la qual hi estan inclosos la majoria dels arxius, que es dedica a la organització i coordinació general. ANABAD, *Confederación de Asociaciones de Archiveros, Bibliotecarios, Museólogos y Documentalistas*, ofereix serveis d'organització d'activitats - cursos, congressos, publicacions diverses, edició d'un butlletí informatiu, legislació, notícies, forums, etc. - a tota la comunitat arxivística.

Les activitats derivades d'aquestes institucions d'àmbit estatal són diverses. A nivell teòric, podem consultar la publicació de les actes " Archivos, ciudadanos y cultura". També cal fer referència per la seva tradició i dinamisme a les "Jornadas Archivísticas" organitzades per l'Archivo Provincial de Huelva.

La 7ena edició, celebrada a Fuenteheridos a l' octubre del 2003, es presentava sota el títol de "Enseñar y aprender con el Archivo".¹³

La participació fou nombrosa i les Jornades es convertiren en un fòrum de debat sobre el tema de les relacions arxiu – ensenyament, encara que els problemes del món dels arxius d'aquest territori són encara molt propis del seu context ; es posaren en qüestió molts temes referents directament a l'arxiu i a la seva organització i l'apartat de dinamització, per un nucli de participants ancorats encara en posicions tancades, els quedava molt lluny de la seva realitat.

El debat sobre la utilització didàctica de l'arxiu i els seu paper com a clau de volta per un canvi en la metodologia de la didàctica de la història és encara molt novell. Hi ha aspectes de principi, que tampoc estan clars. Concretament, la relació, identificació entre la difusió i la didàctica, què és servei pedagògic i què són serveis culturals.

Tot i així, pel que fa a la relació arxius-món escolar, les actuacions que s'han dut a terme des d'aquest col·lectiu són diverses, i provenen d'experiències úniques i aïllades, sense encara una estructuració general.

¹³ [7mas] JORNADAS ARCHIVÍSTICAS. *Aprender y enseñar con el archivo* Actas. Villa Turística de Fuenteheridos, Huelva : Archivo Provincial de Huelva / Diputación provincial de Huelva, octubre 2003

3.2 Experiències diverses Arxiu – Ensenyament.

Com a experiències arxivístiques concretes tenim el projecte *La casa de la escritura*. És el més estructurat i que inclou un major nombre d'Arxius. Es creà durant el 1996, per iniciativa de La Consejería de Educación y Cultura de la Comunitat Autònoma de Castilla-La Mancha, en col·laboració amb ANABAD/Castilla –La Mancha.

El programa que es desenvolupava, “La casa de la Escritura”, era un servei educatiu, que s’implementà en diversos arxius d’aquesta comunitat autònoma, coordinat per l’ Arxiu Històric Provincial de Guadalajara. S’adreçava a l’ensenyament primari i secundari, amb l’estructura següent :

1. Fase 1 : es tracta d’una aproximació informativa i formativa des de l’arxiu a dos nivells. Al professorat, a través de cursos, seminaris, reunions i visites i a l’alumnat amb projecció de diapositives i treball sobre una unitat didàctica.
2. Fase 2 : Visita per grups de l’alumnat als arxius Històrics Provincials, de les Diputacions Provincials, Arxius Municipal, de la Noblesa de Toledo, etc. – Aquesta visita era una presentació de l’arxiu i les seves instal·lacions - fons, visita guiada i treball a l’arxiu.
3. Fase 3 : Tractament didàctic dels documents de l’arxiu al centre docent. Inclou quaderns de treball de l’alumnat, classificació de documents de l’arxiu personal de la família i realització d’una sèrie de treballs d’investigació inicial.
4. Fase 4 : avaluació dels resultats. Es tracta d’un concurs de narracions breus i dibuixos.

Segona Part :

APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA

Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

La Junta de Comunidades de Castilla – La Mancha amb la col·laboració del Grup Fahesian publicà “ *El archivo, un centro vivo y abierto a la actividad escolar*”,¹⁴ proposta didàctica de treball, en dues parts. La primera, adreçada al professorat, inclou objectius, continguts i desenvolupament de les activitats. La segona, sota el títol “ *Cuaderno de trabajo* “, adreçada directament a l'alumnat, treballa aspectes de creació d'un arxiu personal, així com tipologia documental, lligada sempre a temes d'interès per l'alumnat. Acaba aquesta part amb una pàgina de vocabulari bàsic. Tots els apartats es presenten amb textos originals, il·lustracions reproducció de documents i dos apartats de treball : de recopilació i d'investigació. La relació de temes tractats i la documentació que treballen que s'hi relaciona queda expressada en la taula següent :

TEMA ACTUAL QUE TRACTEN	DOCUMENTACIÓ DE L'ARXIU A TREBALLAR
Servei militar	Aixecament morisc
matrimoni	Carta de dote de Pedro de Gorvalán 1560
Crédito -censos	Contracte de 1560 entre els frares de Santo Domingo y Juan Martínez de Encabo, mestre d'obres
Hisenda -impostos	Alcabalas de Guadalajara de 1616
proveïments	Model de carestia, compres de blat i llocs de compra 1594
Casa	Contracte d'edificació d'una casa. Protocol de 1559 Lloguer. Protocol de 1561
Oficis	Examen de teixidora de Maria Palomares, vídua. Protocol 1571 Examen de tundidor Francisco Medina, 1570

Taula : Relació de temes i documentació d'arxiu que es treballa a la publicació del GRUPO FAHESIAN

¹⁴ GRUPO FAHESIAN : Faustino LOZANO ; Herminia TORRES ; Mª Isabel SANTANA ; Ángel MEJÍA. *El archivo, un centro vivo y abierto*. Toledo : Consejería de educación y Cultura, 1996

Segona Part :

APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA

Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

L'Arxiu Municipal de Burgos, que dirigeix Milagros Moratinos Palomero i té com a cap del departament educatiu a Mª Jesús Fernández Gutiérrez té una especial sensibilitat amb el tema didàctic i ha elaborat un programa de treball a l'arxiu adreçat a la població escolar, que integra diverses activitats i tallers, treballant aspectes de la quotidianitat actual, fomentant un ús directe de l'arxiu administratiu, i no tant de l'històric, amb la finalitat de treballar valors. A la portada de la seva pàgina web ¹⁵ apareix l'enllaç als programes didàctics. Aquests vénen acompanyats de material publicat per la seva aplicació. Cada activitat, té la seva pàgina completa, amb especificació de la descripció de l'activitat, els objectius a assolir, a qui va destinat, els recursos, horaris i dades per adreçar la sol·licitud per tal de participar-hi. Les publicacions són molt acurades i de presentació atractiva tan pel que fa a l'edició com per les activitats que s'hi troben. Aquestes són mostrades d'una manera lúdica, però sense faltar al rigor i les reproduccions de documents són de mida original. La metodologia de treball és diversa i inclou també la visita, la descoberta per la ciutat i el joc de simulació.

García Andrés, Joaquín; <i>Burgos con el agua al cuello</i> Burgos : Ayuntamiento de Burgos, Instituto Municipal de Cultura, 1999
Larrosa Barbero, Miriam <i>De las aguas menores y otros demonios</i> Burgos : Ayuntamiento de Burgos, Instituto Municipal de Cultura, 2001
Fernández Gutiérrez, M ^a Jesús; García Andrés, Julián y Joaquín <i>Alerta meones.</i> Burgos : Ayuntamiento de Burgos, Instituto Municipal de Cultura, 2001
Fernández Gutiérrez, M ^a Jesús <i>¡Viva el Carnaval!</i> Burgos : Ayuntamiento de Burgos, Instituto Municipal de Cultura, 2003

Archivo Municipal de Burgos

¹⁵ pàgina : www.aytoburgos.es

Segona Part :

APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA

Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

Des de la Consejería de Cultura, direcció General de Instituciones del Patrimonio histórico, de la Junta de Andalucía, ve l'edició d'uns materials adreçats a la població escolar. Es tracta de dues propostes, que poden adreçar-se a primària i a secundària. Pel que fa la de primària, es tracta d'un còmic en color que explica la visita a l'arxiu, fent referència també a temes de conservació, diversitat de suports, etc. La presentació la fan dos personatges, nen i nena que són els qui realitzen la visita a l'Arxiu.

Ana MELERO; Ester CRUCES; Javier HERMIDA – il·lustrador - *Un día en el archivo*. Sevilla: Junta de Andalucía. Consejería de Cultura, 1999

Segona Part :
 APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA
 Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

La segona proposta, són dues publicacions, una com a quadern de treball de l'alumnat i l'altra com a proposta pel professorat :

Ana MELERO; Joaquín RODRÍGUEZ; Juan Luís VILLALOBOS. *El mundo de los archivos* Cuaderno del Profesor. ESO. Sevilla : Junta de Andalucía. Consejería de Cultura, 2000

Ana MELERO; Joaquín RODRÍGUEZ; Juan Luís VILLALOBOS. *El mundo de los archivos* Cuaderno del Alumno. ESO. Sevilla : Junta de Andalucía. Consejería de Cultura. 2000

S'hi inclouen dues parts, una més teòrica amb definicions i textos explicatius, combinats amb exercicis de record i il·lustracions, que tracta temes de coneixement : tipologia de documents, suports, tipus d'arxiu, funcions i tasques de l'arxiu. La segona part que anomena pràctiques, treballa l'anàlisi en tres tipologies de documentació històrica : la de font escrita , que reproduïxen, la d'una fotografia i la de premsa antiga.

L' equip de l'Archivo Histórico Nacional, Sección Guerra Civil de Salamanca, ha realitzat un treball publicat pel Ministerio de Cultura. Es tracta del quadernet informatiu : "Acercamiento del Archivo a la Escuela" . Folleto informativo, complementario a la visita realizada a la Sección Guerra Civil. ¹⁶

Aquesta publicació ve sense data; pel format i l'aspecte general, de pocs recursos i sense un tractament didàctic, ens fa pensar en una publicació de finals dels

¹⁶ Antonio SAN ROMÁN, Jesús de SAN JOSÉ, David VALLE, Antonio GONZÁLEZ. *Acercamiento del archivo a la escuela. Archivo histórico nacional sección "Guerra Civil" .* Salamanca : Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos

Segona Part :

APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA

Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

anys 70. Té una estructura de cinc capítols. Als quatre primers, fa una presentació general a través de definicions i textos explicatius sobre els serveis i tasques que du a terme l'arxiu. Al cinquè, que titula diaporama, després d'una breu presentació sobre el que anomena *Servicio escolar*, presenta a través de dos personatges una visita a l'arxiu, en fotografies, dibuixos i breus explicacions, per acabar en un capítol sisè amb una activitat, que anomena "*Cuestionario*", però que es tracta senzillament d'un text llarg amb definicions i paraules escapades.

Després de la primera sorpresa al conèixer l'existència d'aquesta publicació que mostraria una certa voluntat d'apertura, cal consignar que en un dels primers capítols, justifica la formació d'aquest arxiu i els seus fons d'una manera més o menys "políticament correcta" i que en l'apartat de definicions, obvia en tot moment el principi bàsic de la ciència arxivística, el principi de procedència.¹⁷

L'Arxiu Municipal de Arganda del Rey, sota la direcció de Julio Cerdá, és un arxiu municipal que s'ha preocupat del tema de la difusió, elaborant una pàgina web per tal que la consulta pugui ser feta on-line. Pel que fa a la relació amb el món escolar, la inclou en el que anomena "*Actividades de difusión*" en un apartat de Tallers didàctics.

¹⁷ No hem d'oblidar, que aquest arxiu tot i el desplegament mediàtic pel retorn dels documents de la Generalitat Republicana, fins a data 2006 encara té segrestats els documents incautats durant la Guerra Civil Espanyola, 1936 – 1939, corresponents a entitats i particulars.

Segona Part :

APROXIMACIÓ A L'OBJECTE D'ESTUDI : LA INTERACCIÓ EDUCATIVA / ARXIVÍSTICA

Capítol IV Descripció de serveis didàctics als arxius

Els Tallers didàctics d'Arganda formen part d'un programa de difusió i divulgació que s'enceta cada any i en qual hi tenen una activa participació els centres docents de la ciutat. Els *Talleres Didàcticos*, s'articulen al voltant de tres àrees : l'Arxiu, els documents i la investigació.

El Taller de l' Arxiu és la visita guiada per les instal·lacions, prestant especial atenció a les mesures de preservació i conservació dels documents i els sistemes de recuperació de la informació. El dels documents ofereix una mostra de documents de diverses èpoques, tipus i continguts perquè s'apreciï la diversitat i les complexes tasques que es fan des de l'Arxiu. El de la investigació es realitza amb activitats de recerca i indagació de dades sobre un tema determinat i treballs de classe, normalment en grup o fent entrevistes a persones de la tercera edat al Centre de Serveis Socials.

Viernes, 8 de Septiembre de 2006

Ayuntamiento de

Arganda del Rey Archivo de la Ciudad

[? Datos generales](#) [? Fondos](#) [? Servicios](#) [? Publicaciones](#) [? Recursos on line](#) [Mapa del Web](#)

SERVICIOS

El Archivo de la Ciudad de Arganda del Rey es un archivo de titularidad municipal, gestionado por el Ayuntamiento de Arganda del Rey (Madrid). Su finalidad es reunir, conservar y difundir los documentos relacionados con la ciudad de Arganda del Rey, con el fin de apoyar la gestión de la administración municipal, testimoniar documentalmente los derechos de los ciudadanos, y fomentar la investigación histórica, científica y cultural relacionada con Arganda del Rey.

El núcleo esencial de los documentos conservados en el Archivo tiene su origen en la propia gestión del ayuntamiento a lo largo de sus más de siete siglos de existencia, los documentos más antiguos conservados datan de los primeros años del siglo XIV. Todo este fondo documental, del más antiguo al más reciente, es conservado en el Archivo y sometido a un cuidadoso tratamiento técnico para garantizar su permanencia, presente y futura, pasando a formar parte del patrimonio documental de la ciudad de Arganda del Rey.

Todos los ciudadanos pueden acceder libremente a sus fondos, siempre cumpliendo la normativa legal de acceso y consulta de documentos, directamente en el centro o recurriendo al servicio de información que se ofrece a través de esta Web.

RELACIÓN DE SERVICIOS

1. Información a los usuarios

- Atención de consultas, de forma presencial, o por teléfono, fax, correo postal y correo electrónico
- Asesoramiento sobre la utilización de los documentos
- Asesoramiento relacionado con otras fuentes documentales

2. Consulta de fondos documentales

- Consulta de documentos originales del archivo
- Consulta de microfilm y documentos digitalizados
- Consulta de instrumentos de descripción y catálogos automatizados
- Consulta a través de internet de los catálogos

[Home](#)
[Contacte](#)

[Acceso a Catálogos](#)

AYUNTAMIENTO DE
 ARGANDA DEL REY

ARCHIVO

3. Reproducción de fondos documentales

- Reproducción de documentos del archivo en fotocopia, microfilm y formato digital, previo pago de las tasas correspondientes, y sujeto a los condicionantes de estado de conservación y normativa sobre propiedad intelectual. Quedan exceptuados los documentos que contengan datos cuyo acceso esté restringido por ley.

- Envío por correo postal y electrónico de las reproducciones
- [Ver normas de Reproducción](#)

4. Consulta de Biblioteca Técnica (especializada en historia local y regional, ciencias historiográficas, derecho administrativo y archivística)

5. Actividades de difusión

- Organización de visitas guiadas de grupos
- Organización de exposiciones
- Proyección de materiales audiovisuales
- Edición de publicaciones
- Organización de talleres didácticos: Todos los años se desarrolla un programa de difusión y divulgación, en los que tienen una activa participación los centros docentes de la localidad.
- Son de destacar las exposiciones documentales, publicaciones sobre historia de la localidad, ediciones facsimiles, programa de historia oral, visitas guiadas y los talleres didácticos que se articulan en torno a tres áreas temáticas^[1]:
 - *El Archivo*. Visita guiada por las instalaciones del Archivo, prestando especial atención a las medidas de preservación y conservación de los documentos, y los sistemas de recuperación de la información.
 - *Los documentos*. Muestra de documentos de diversas épocas, tipos y contenidos, para que aprecien la diversidad de documentos y las complejas tareas que se realizan desde el Archivo.

La investigación. Pequeñas tareas de búsqueda e indagación de datos sobre un tema determinado, y realización de trabajos de clase, normalmente en grupo., o realizando entrevistas a personas mayores en el Centro de Servicios Sociales.

L' Archivo Histórico Provincial de Santa Cruz de Tenerife, és un dels altres exemples que des de la difusió, ha vist la necessitat de crear lligams entre l'escola i l'arxiu. Aquest arxiu, ha iniciat projectes de difusió amb publicacions referides a temes molt propis de l'illa.

La primera part del projecte s'ha materialitzat amb la publicació de diversos títols de la col·lecció *Documentos para la Historia de Canarias*. Cada tema, comporta la publicació de dos exemplars : un, la reproducció de làmines il·lustratives, i l'altre, segueix un esquema basat en dues parts : la creació de ciència històrica – text elaborat a partir dels documents - ; i la reproducció i transcripció d'aquests mateixos en una segona part.

La col·lecció, a l'hora de tancar la redacció d'aquest capítol, aplega quatre títols, que s'especifiquen al quadre adjunt de la pàgina següent :

MATERIALS PUBLICATS A L'ARCHIVO PROVINCIAL DE STA. CRUZ DE TENERIFE

<p>Álvarez, R.; Alfaro Hardisson, Emilio <i>Fuentes para la historia de la música en Tenerife s. XVI - XVIII</i> (llibre i carpeta de làmines) La Laguna, Tenerife : Gobierno de Canarias. Viceconsejería de Cultura y Deportes / Archivo Histórico Provincial de Santa Cruz de Tenerife, 2001 Documentos para la Historia de Canarias, VI</p>
<p>Alfaro Hardisson, Emilio ; Pérez González, Leocadia <i>Navíos y gente de mar</i> (llibre i carpeta làmines) La Laguna, Tenerife : Gobierno de Canarias. Viceconsejería de Cultura y Deportes / Archivo Histórico Provincial de Santa Cruz de Tenerife, 2000 Documentos para la Historia de Canarias, V</p>
<p>Doménico Scarlatti <i>Fandango</i> – reproducció de la partitura original digitalitzada. Transcripció en escriptura musical La Laguna, Tenerife : Gobierno de Canarias. Viceconsejería de Cultura y Deportes / Archivo Histórico Provincial de Santa Cruz de Tenerife, 2001</p>
<p>Carmen Redondo; Carlos Rodríguez ; Alfaro Hardisson, Emilio ; Pérez González, Leocadia <i>La herida y la venda. Desastres naturales y mentalidad colectiva en Canarias</i> (llibre i carpeta mapa segle XVI) La Laguna, Tenerife: Gobierno de Canarias. Viceconsejería de Cultura y Deportes / Archivo Histórico Provincial de Santa Cruz de Tenerife, 2003 Documentos para la Historia de Canarias, VII</p>

Una segona part era el projecte de servei didàctic. S'inicià amb contactes entre l'arxiver Emilio Alfaro i Lourdes Fernández, professora d'ensenyament secundari. Pel projecte de servei didàctic, es pensava en la possibilitat crear tallers, carpetes o maletes pedagògiques sota el títol de **Cultura Escrita**. Però en un replantejament, es va parlar de la possibilitat d'iniciar les activitats sobre temes monogràfics, com urbanisme, costums, etc. que tinguessin sempre relació amb el currículum docent.¹⁸

Però malgrat l'entusiasme de l'equip i l'inici de la redacció del projecte i l'elaboració de possibles material, la mort sobtada del jove arxiver Emilio Alfaro Hardison, ànima del projecte, uns mesos després de les VII Jornades a Huelva, a l'abril del 2004, han fet que el projecte es trobi en un impàs.

¹⁸ Converses i correspondència amb Emilio Alfaro Hardisson. Octubre – novembre del 2003.